

Broedvogels van het Kuinderbos

Piet Bremer

Inleiding

Het Kuinderbos kwam in 1969 in de belangstelling te staan toen aan het bos de bestemming militair schietterrein werd gegeven. Vanwege deze dreiging werd de boswachterij in mei 1969 oppervlakkig op broedvogels geïnventariseerd (CNNOP 1969). Uitgebreid onderzoek is er niet geweest, hoewel pas in 1974 van ministeriële zijde werd verklaard dat de militaire bestemming van de baan was. Na 1974 is er in het kader van het SOVON kwalitatief geïnventariseerd door J. Bergshoeff (1975) en N. Beemster (1977). Van SBB-zijde werden jaarlijks de ongeveer 100 nestkasten meer of minder volledig gecontroleerd.

Tot 1979 bleek het Kuinderbos nog nooit geheel kwantitatief te zijn geïnventariseerd. De vraag welke soorten was in het verleden enkele malen beantwoord. De vraag in welke aantallen, in relatie tot de verschillende opstandtypen, was nog nooit voor alle soorten nagegaan.

Het gebied

De 1100 ha grote Staatsboswachterij het Kuinderbos is gelegen aan de rand van de Noordoostpolder, tussen Kuinre en Lemmer. Het bos werd aangeplant in de jaren 1948-1954 op venige grond (49 % oppervlak), pleistoceen dekzand (27 %) en klei-op-veen gronden. De Sitkaspar komt uitsluitend op venige grond voor, de Lariks en Den vooral op pleistoceen zand.

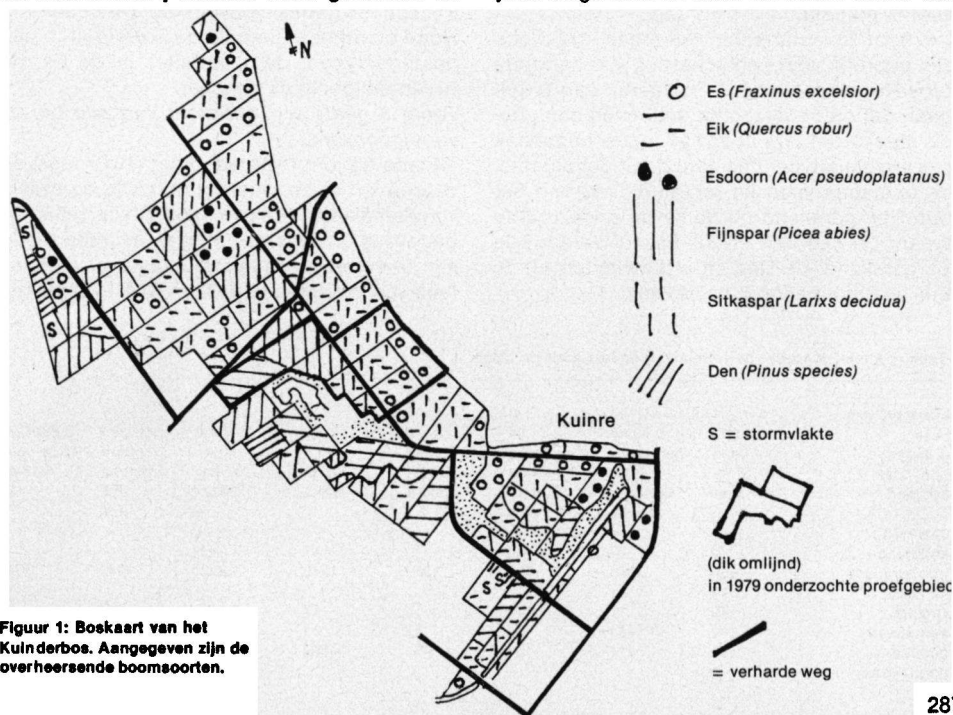
De Es komt op alle grondsoorten voor, maar toch vooral op de klei-op-veengronden langs het 'oude land'. De Fijnspar groeit zowel op zand- als veengrond. In de boswachterij is 30,5 % gemengd bos, 29 % opgaand loofhout en het overige naalddhout (figuur 1).

De boswachterij bestaat strikt genomen uit

880 ha bos. Veel bospaden doorsnijden het bos, voorts liggen er binnen het bos enkele graslandpercelen en een 16 ha grote zandwinnings-plas.

Methode

Het nauwkeurig inventariseren van de 1100 ha grote boswachterij via de kwantitatieve karteringsmethode kon onmogelijk door één waarnemer worden uitgevoerd. Daarom werd een 160 ha groot proefgebied in het centrale deel van het bos uitgekozen, dat alle belangrijke opstandstypen omvatte te weten, Lariks, Fijnspar, Fijnspar-Eik, Sitka-Eik, Sitka, Eik en Es (Bremer 1980). Het proefgebied werd achttien maal bezocht: 1 x in april, 4 x in mei en 3 x in juni. Uitgezonderd twee bezoeken betrof het

Figuur 1: Boekaart van het Kuinderbos. Aangegeven zijn de overheersende boomsoorten.

Hoogopgaande Esopstand met goed ontwikkelde struik- en kruidlaag. Opstand met hoge dichtheden van Fitis en Tuinfluiter.

Foto: Piet Bremer.

steeds vroege ochtend-excursies (beginnend ruim een half uur vóór zonsopgang). De onderzoekintensiteit werd berekend op ongeveer 10 min./ha.

De door inventarisatie verkregen gegevens zijn gebruikt voor een schatting van de totale broedvogelbevolking. Er is hierbij van uitgegaan dat de onderzochte gedeelten een goede steekproef zijn voor het totale oppervlak per opstandstype. Een aantal minder algemene opstandstypen (in totaal 18,5 % van het bos) zijn gerekend bij de zeven onderzochte typen. De Esdoorn en Eik-Essen werd bij de Es gerekend, de Den en stormvlakten bij de Eik, de Sitka-Esdoorn bij de Sitka.

In het Kuinderbos werden in 1979 60 broedvogelsoorten vastgesteld. Hiervan zijn 45 soorten niet via bovengenoemde methode berekend, maar apart geïnventariseerd in het hele bos. Dit was mogelijk omdat in mei en juni vrijwel dagelijks delen van het bos werden bezocht.

Resultaten

Tabel 1 geeft de diverse opstanden die geïnventariseerd werden.

De soortenrijkdom varieert van 12 - 17 broedvogelsoorten per opstand. (soorten met territoria groter dan de genoemde opstanden als Buizerd zijn niet meegerekend). De Lariks is het armst, Sitka en Fijnspaar-Eik zijn het rijkst aan soorten. In dichtheid zijn er grote verschillen: van 160 paren tot 514 paren per 100 ha. Overeenkomst in dichtheid - soortenrijkdom bestaat er voor het armste en rijkste opstandstype respectievelijk Lariks en Fijnspaar-Eik.

Tabel 2 geeft het aantal broedparen per soort per opstandstype voor de 15 algemeenste soorten.

Tezamen vormen deze 3250 paar. Wanneer we de aan bebouwing gebonden soorten niet meerekenen dan komen wij voor het hele bos uit op 3680 - 3870 paar.

Binnen de groep van algemeenste broedvogels hebben drie soorten een voorkeur voor naalddhout: Zwarte Mees, Braamsluiper en Goudhaan. Opvallend is het ontbreken van Tuinfluiter in de Fijnspaar, Winterkoning in Fijnspaar en Lariks en Zwartkop in de Lariks. Hoge dichtheden bereikt de Tortelduif in alle opstandstypen, de Tuinfluiter in de Es, de Braamsluiper in de Fijnspaar.

Tabel 3 geeft een overzicht van alle broedvogelgegevens.

Tijdens de jaren van aanplant (1949-1954) en daarna is het bos niet nauwkeurig op broedvogels bekeken (Bakker 1952, Sollie 1958). De gegevens uit de jaren vijftig en de jaren zestig zijn te summier om conclusies over de snelheid van vestiging te trekken. Wel is gebleken

Tabel 1: Aantal gegevens betreffende de onderzochte percelen.

nummer	1	2	3	4	5	6	7	8
kavel	L 41,42	L 43,44	L 41,34	L 70	L 69	K 23	L 71	L 69,70,71
grondsoort	veen	veen(zand)	dekzand	veen	veen	veen	veen	klei op veen
oppervlak	28 ha	10,5 ha	46 ha	11,3 ha	17,5 ha	17 ha	13,5 ha	16 ha
opstand	Fijnspaar	Fijnspaar Eik, Es	Lariks	Sitka Eik, Es	Sitka	Sitka	Eik (Es)	Es
struiklaag	—	—	—	—	—	—	+	+
kruidlaag	—	+	(+)	+	(+)	(+)	+	+
jaar aanplant	1955	1953	1955	1949	1949	1952	1949	1949
aantal br. vogels	15	17	12	13	17	15	16	14
aantal paar	130	59	27	52	61	58	43	61
dichtheid paar/100 ha	470	514	160	461	353	341	313	381

Aan de rand van de zandwinningsplas is veel ruig terrein, 6 september 1980.

Foto: Jaap Taapken.

Er is een klein besloten kampeerterreintje in het Kuinderbos, 6 september 1980.
Foto: Jaap Taapken.

Veel bospaden doorsnijden het bos, 6 september 1980.
Foto: Jaap Taapken.

Gemengd bos in de Boswachterij Kuinderbos, 6 september 1980.

Foto: Jaap Taapken.

dat deze vestiging van nieuwe soorten zich in de jaren zeventig heeft voortgezet. In de jaren zeventig vestigden zich Grote Bonte Specht, Barmsijs, Boomkruiper, terwijl Zwarte Mees en Bonte Vliegenvanger duidelijk toenamen. De Fluiter werd in 1979 voor het eerst vastgesteld in een opgaande Beuk-aanplant. Met het ouder worden van het bos is te verwachten dat een aantal nu nog ontbrekende bosvogels zich zullen vestigen (Groene Specht, Zwarte Specht).

Anderzijds geldt ook dat diverse soorten in vergelijking met de beginjaren van het bos achteruit zijn gegaan. De Spotvogel kwam veel voor in de jonge aanplanten (Bakker 1952). Nu komt ze nog in enkele perceeltjes jonge aanplant voor en in opgaande Es met rijke struiklaag.

De Grasmus is bevoorrecht door de stormen van 1972-1973, waarbij enkele stormvlakten ontstonden. Dit geldt in mindere mate voor de Boompieper. Deze soort broedt ook in lichte bossen (Eik, Es, Lariks) met weinig open ruimte.

Naast de 100-en ha bos liggen er binnen de boswachterij een plas, een gedeelte van de Kuindervaart en een aantal percelen grasland. Een aantal vogels zijn afhankelijk van het open water (o.a. Bergeend, Meerkoet). De percelen grasland langs de Schansweg bleken erg vogelarm. Alleen de Scholekster werd er vastgesteld. Het betreft beweid grasland, dat sinds 1973 niet meer wordt bemest (Beweidingsproef RIN).

Als tijdelijke broedvogels om de zandwin-

Tabel 2. Aantal paren (territoria) per soort per opstandstype in 1979 betreffende de 15 algemeenste broedvogelsoorten (aantal paren/100 ha).

Opstandstype	Sitka-eik (174 ha)	Es (179 ha)	Fijnspaar (148 ha)	Fijnspaar-eik (70 ha)	Eik (129 ha)	Sitka (86 ha)	Lariks (96 ha)	Gemiddelde dichtheid
broedvogels soort								
Houtduif	150	116	120	114	59	66	23	100
Fitis	105	116	32	51	81	45	11	71
Roodborst	18	19	43	57	15	29	34	27
Tijftjaf	22	25	25	57	22	29	11	25
Vink	18	12	36	48	15	26	17	22
Merel	18	19	39	10	22	19	6	21
Tortelduif	22	12	21	39	15	19	6	19
Tuinfluiter	18	32	—	18	22	9	17	21
Zanglijster	18	6	29	28	7	18	6	16
Goudhaantje	—	—	57	38	—	14	—	14
Winterkoning	18	19	—	18	15	6	—	17
Zwartkop	6	6	14	10	7	9	—	9
Heggenmus	—	—	25	18	—	13	—	21
Braamsluiper	—	—	14	10	—	9	—	12
Zwarte Mees	6	—	4	—	6	8	2	5

Tabel 3: Lijst van broedvogels in het Kuinderbos.

De lijst is samengesteld op grond van de volgende bronnen: 1953-1957 Sollié (1958), 1969 (CNNOP '69), 1975 SOVON gegevens J. Bergshoeff, 1977 SOVON gegevens N. Beemster, 1979 eigen onderzoek.

+ = als broedvogel aanwezig, aantal niet bekend.

	1953-57	1969	1975	1977	1979
Bergeend	—	—	+	+	1-2
Wintertaling	—	—	1-2	—	1
Wilde Eend	+	—	+	+	100-150
Wespendief	—	—	—	1	—
Sperwer	—	—	—	—	—
Buizerd	—	+	2-3	2-3	3-4
Torenvalk	—	—	+	2	2
Fazant	+	+	+	+	+(25?)
Waterhoen	—	+	+	+	2-3
Meerkoet	—	+	+	+	5-10
Scholekster	—	—	+	+	4
Kleine Plevier	—	—	—	1	—
Kievit	—	+	—	+	—
Houtsnip	—	+	+	+	25
Holenduif	—	—	+	—	3-5
Houtduif	+	+	+	+	885
Turkse Tort.duif	—	+	+	+	1
Tortelduif	+	+	+	+	165
Koekoek	+	+	+	+	5-10
Ransuil	+	+	+	3	2-3
Velduil	+(57:5)	—	—	—	—
Gr. B. Specht	—	—	1	+	2-3
Veldleeuwerik	—	+	—	—	—
Boerenzwaluw	—	+	+	+	+
Oeverwaluw	—	—	—	15	—
Boompieper	+	5	+	13	18
Witte Kwikst.	—	+	+	+	10-20
Winterkoning	—	+	+	+	100
Roodborst	—	+	+	+	245
Gekr. Roodst.	—	5	+	5	12-20
Merel	+	+	+	+	185
Zanglijster	+	+	+	+	135
Grote Lijster	—	+	+	+	5-10
Sprinkh.rietz.	—	—	—	—	1
Bosrietzanger	—	5	—	+	5-10
Kleine Karekiet	—	+	+	+	10-15
Spotvogel	+	+	+	+	8-10
Braamsluiper	—	5	+	+	35
Grasmus	+	—	+	19	25
Tuinfluitler	+	+	+	+	155
Zwartkop	—	+	+	+	70
Fluiter	—	—	—	—	1
Tijftjaf	+	+	+	+	225
Flitis	+	+	+	+	635
Goudhaan	—	5	+	+	125
Gr. Vliegenv.	—	+	—	2	6-10
Bonte Vliegenv.	—	1	+	+	9-10
Staartmees	—	10	+	+	5-10
Glanskop	—	+	+	—	2-3
Matkop	—	10	+	+	5-10
Kuifmees	—	17	—	+	—
Zwarte Mees	—	+	+	+	30
Pimpelmees	—	+	+	+	60-70*)
Koolmees	—	+	+	+	60-70*)
Boomkruiper	—	—	—	+	—
Wielewaal	+	3	+	+	8-12
Vlaamse Gaai	—	+	+	+	20-30
Ekster	—	+	+	+	10-20
Kauw	—	—	—	—	1
Zwarte Kraal	+	3	+	+	5-10
Spreeuw	—	+	+	+	+
Huisemus	—	+	+	+	+
Ringmus	—	2	+	+	5-10
Vink	—	+	+	+	200
Groenling	—	+	+	+	2-5
Putter	—	—	—	2	—
Kneu	+	35	+	+	5-10
Barmsijs	—	—	5-10	+	5-10
Goudvink	—	—	2-3	—	—
Rietgors	—	+	+	+	5-10

aantal soorten	18	48	55	61	60
aantal paren	?	1500	?	?	3680-3870

*) geschat op grond van nestkastgegevens in 1979 (onvollg. dige controles)

Eén van de wegen die door het bos lopen, 6 september 1980. Foto: Jaap Taapken.

ningsplas werden Kleine Plevier en Oeverzwaluw vastgesteld (1977).

Slotopmerkingen

Het genoemde aantal broedvogels moet met enige voorzichtigheid worden gebruikt. De gebruikte karteringsmethode omvat diverse fouten in verband met de bezoeken en interpretatie van de gegevens (Opdam & Reijnen 1978). Omdat het meeste inventarisatiewerk in mei en juni gedaan is zijn enkele soorten die optimaal zingen in het vroege voorjaar onderschat. Dit geldt onder andere voor de Heggemus. Alle territoria zijn opgevat als broedparen. Het is echter bij diverse soorten duidelijk dat een deel van de mannetjes met territoria ongepaard blijven of dat een mannetje meerdere territoria heeft (Teixeira 1980).

In 1969 werd het Kuinderbos bedreigd met plannen voor een militair schietterrein. Van het bos zou dan 70% worden gekapt. Toentertijd bleek al dat met het opofferen van dit gebied een belangrijk broedgebied in de Noordoostpolder zou verdwijnen (CNNOP 1969). Onderzoek in 1979 heeft de betekenis van dit gebied voor broedvogels aangetoond. Binnen de Noordoostpolder is het Kuinderbos het grootste bos, waar diverse vogels tot broeden komen die elders in deze IJsselmeerpolder niet tot weinig voorkomen zoals Buizerd, Barmsijs, Glanskop, Fluiter, Goudvink, Sprinkhaanrietzanger en Wintertaling. Wat betreft de soortenrijkdom lijkt het binnen de Noordoostpolder het rijkste bos. Andere goed onderzochte polderbossen (Emmeloordbos, Urkerbos, Tollebekerbos) hebben bevestigend minder broedvogelsoorten, namelijk 34 - 39 soorten (Beemster 1974, Bremer 1975). Met dank aan J. Bergshoeff, N. Beemster, T. Hanssens en K. Vonk voor de verleende gegevens.

■ P. Bremer, Geleenstraat 11, 8303 JB Emmeloord.

Midden in het bos ligt een 16 ha grote zandwinningsplas, 6 september 1980.

Foto: Jaap Taapken.

LITTERATUUR:

- Bakker D. (1952): Noordoostpolderbewoners, 9e bericht; broedseizoen 1950-1952. Limosa 25(3-4): 101-117.
 Beemster N. (1974): Broedvogelinventarisatieverslag Emmeloorderbos. Afdelingsblad ACJN-NOP 6(3): 4-9.
 Bremer P. (1975): SOVON verslag ACJN, afd. CNNOP. Afdelingsblad ACJN-NOP 7(2): 8-22.
 Bremer P. (1980): Varen in het Kuinderbos. Doct. verslag. RU Groningen, 165 pagina's
 CNNOP (1969): Kuinderbosbrochure. 21 pagina's. Emmeloord.
 Opdam P. & R. Reijnen (1978): Broedvogelinventarisatie met de karteringsmethode: een methodologisch onderzoek. Het Vogeljaar 26(4): 163-168.
 Solle F. (1958): Noordoostpolderbewoners, 10e bericht; broedseizoen 1953 t/m 1957. Limosa 31(2): 133-151.
 Teixeira R.M. (1979): Atlas van de Nederlandse Broedvogels. 's-Graveland.

Binnen het bos liggen enkele graspercelen waarop het Rijksinstituut voor Natuurbeheer een beweidingsproef uitvoert, 6 september 1980.

Foto: Jaap Taapken.

